

Justyna Langowska

Działania polskiej dyplomacji kulturalnej na Bliskim Wschodzie

Bliski Wschód w polskiej polityce zagranicznej

Polska odzyskała niepodległość po I wojnie światowej i tym samym wstąpiła na arenę stosunków międzynarodowych jako suwerenne państwo z własną polityką zagraniczną. W okresie międzywojennym kształtowała się polska polityka wobec Bliskiego Wschodu, która zakładała utrzymanie dobrych stosunków z krajami arabskimi, jednocześnie popierając ruch syjonistyczny, opowiadający się za utworzeniem państwa żydowskiego w Palestynie. Na takie stanowisko wpływał problem sporej mniejszości żydowskiej zamieszkującej Polskę, dla której powstanie nowego państwa miało umożliwić emigrację¹.

Po II wojnie światowej Polska znalazła się w bloku wschodnim jako jedno z państw socjalistycznych, a jej polityka zagraniczna była zgodna z tym, co przedstawiała polityka radziecka. Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich początkowo popierał powstanie Izraela, w czym widział możliwość stworzenia państwa socjalistycznego jako przeciwwagi dla wpływów brytyjskich na Bliskim Wschodzie. Jednak państwo Izrael na początku lat 50. zdecydowanie zwróciło się w kierunku państw zachodnioeuropejskich i Stanów Zjednoczonych. Tym samym zmieniła się polityka ZSRR i jego państw satelickich. W 1949 roku Stalin wycofał swoje poparcie dla Izraela. W tym samym roku kierownictwo Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej zdecydowało o delegalizacji działalności syjonistycznej w Polsce. W 1952 rząd polski wydalil izraelskiego konsula pod pretekstem ingerencji w sprawy polskie. Ostateczny zwrot polityki ZSRR, a zarazem i Polski, datuje się na 1955 rok, kiedy podpisano w Warszawie „transakcję czeską”. Umowa ta przewidywała

¹ H. Obeidat, *Stosunki Polski z Egiptem i Irakiem w latach 1955–1989*, Toruń 2001, s. 93.

sprzedaż czeskiej broni dla Egiptu, a polskie statki miały ją dostarczyć drogą morską do arabskiego sojusznika ZSRR².

Polityka zagraniczna bloku wschodniego, w tym PRL, charakteryzowała się izolowaniem Izraela, przy jednoczesnym poparciu stanowiska państw arabskich i utrzymywaniu bliskich kontaktów politycznych z takimi krajami, jak: Irak, Libia, Jemeńska Republika Ludowo-Demokratyczna, Syria oraz Egipt z okresu rządów Gamala Abdel Nasera, to znaczy krajów o tzw. orientacji socjalistycznej. Ograniczone były natomiast relacje z większością konserwatywnych krajów arabskich regionu Zatoki Perskiej.

Istotna zmiana nastąpiła po transformacji ustrojowej Polski. Powstała nowa polityka zagraniczna kraju, początkowo głównie skoncentrowana na obszarze Europy Zachodniej. Większe zainteresowanie krajami pozaeuropejskimi nastąpiło na początku lat 90. Polskie władze zaczęły dążyć do normalizacji stosunków z Izraelem³, przy jednoczesnym zachowaniu wypracowanych elementów współpracy z państwami arabskimi. Zaangażowanie w działania na rzecz rozstrzygnięcia regionalnych sporów i konfliktów przyczyniło się do ewolucji stosunków Polski z arabskimi państwami regionu Zatoki Perskiej. Z drugiej strony, państwa te zaczęły dostrzegać rolę Polski w nowej sytuacji geopolitycznej Europy.

Za moment przełomowy dla polskiej polityki zagranicznej w ogóle, oraz wobec Bliskiego Wschodu w szczególności, uznaje się *exposé* ówczesnego ministra spraw zagranicznych Krzysztofa Skubiszewskiego, wygłoszone 26 kwietnia 1990 roku w Sejmie, którego intencją było przekazanie wiadomości, iż Polska chce nawiązywać i kontynuować relacje z krajami pozaeuropejskimi. Skubiszewski zwrócił uwagę, że Polska „przywiązuje dużą wagę do naszych stosunków ze światem arabskim”. Zapewnił także kraje arabskie, że wznowienie stosunków z Izraelem nie naruszy interesów innych państw na Bliskim Wschodzie, w szczególności interesów Palestyńczyków oraz nie zmieni polskiego stanowiska dotyczącego wspierania ustanowienia trwałego pokoju na Bliskim Wschodzie⁴.

² Ibidem, s. 97–107.

³ Polska wznowiła stosunki dyplomatyczne z Izraelem w lutym 1990 roku, za: *Stosunki dyplomatyczne Polski. Informator*, t. IV: *Afryka i Bliski Wschód 1918–2009*, red. K. Szczepanik, A. Herman-Łukasik, B. Janicka, Warszawa 2010, s. 117.

⁴ *Expose ministra spraw zagranicznych Krzysztofa Skubiszewskiego w Sejmie, 26 kwietnia 1990*, <http://stosunki-miedzynarodowe.pl/teksty-zrodlowe/przemowienia/1133-expose-ministra-spraw-zagranicznych-krzysztofa-skubiszewskiego-w-sejmie-26-kwietnia-1990-r?start=2>, data odczytu 3 października 2014.

Ważnym krokiem był też udział Polski w realizacji operacji „Pustynna tarcza” oraz „Pustynna burza”, w latach 1990–1991, ponieważ stał się on początkiem otwarcia Polski na problemy Bliskiego Wschodu. Negatywną konsekwencją zaangażowania Polski w obie operacje było ograniczenie współpracy handlowej z Irakiem ze względu na sankcje nałożone przez Radę Bezpieczeństwa ONZ na ten kraj, wskutek czego polskie firmy i gospodarka straciły około 500 milionów dolarów⁵. Choć takie straty nastąpiły w czasie, który był kluczowy dla reformy polskiej gospodarki, to Skubiszewski podkreślił na 45. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, 24 września 1990 roku, że „pewne wartości krajowe i międzynarodowe nie mogą być oceniane w odniesieniu do zmierzania lub obliczenia kosztów”. Takie stanowisko zostało niezwykle docenione w świecie, a w szczególności w obszarze Zatoki Perskiej⁶.

Polska dyplomacja po 1989 roku angażowała się na Bliskim Wschodzie w działania na temat przestrzegania praw człowieka, rozwoju demokracji, odnawiała i nawiązywała stosunki dyplomatyczne, a także rozwijała współpracę gospodarczą, m.in. poprzez udział polskich przedsiębiorstw w odbudowie gospodarki Kuwejtu czy starania na rzecz zagwarantowania dostaw surowców energetycznych z regionu. Jednak w latach 1989–2003 relacje między Polską a omawianym regionem rozluźniły się, głównie poprzez skupienie się polskiej polityki zagranicznej na wejściu w struktury NATO i Unii Europejskiej⁷.

Istotna zmiana nastąpiła w latach 2003–2004, kiedy odnotowuje się wzrost znaczenia Bliskiego Wschodu dla polskiej polityki zagranicznej. Na taką sytuację miały wpływ trzy wydarzenia: zaangażowanie polskich wojsk w misję stabilizacyjną w Iraku, przystąpienie Polski w 2004 roku do UE, a także zmiana w postrzeganiu Polski jako jednego z krajów bogatej Północy⁸.

Przystąpienie Polski do struktur UE oznaczało przyjęcie wypracowanych przez Unię mechanizmów i inicjatyw. Polska musiała nadać swojej polityce zagranicznej nowy, globalny charakter, włączyć się w pomoc rozwojową na Bliskim Wschodzie, angażować się w działania na rzecz pokoju i bezpieczeństwa oraz inicjatywy demokratyzacji poszczególnych krajów⁹. Członkostwo umoż-

⁵ A. Dzisiów-Szuszczkiewicz, *Bliski Wschód – wyzwanie dla polskiej polityki zagranicznej?*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, BBN, s. 148, www.bbn.gov.pl/download.php?s=1&cid=972, data odczytu 18 sierpnia 2012.

⁶ *Wystąpienie K. Skubiszewskiego, Ministra Spraw Zagranicznych RP, wygłoszone na 45. Sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ*, Nowy Jork, 24.09.1990, *ZO PISM*, 3/525, 1991/XLVII, s. 79–81.

⁷ A. Dzisiów-Szuszczkiewicz, op. cit., s. 149.

⁸ *Ibidem*, s. 150.

⁹ J. Zajac, *Role Unii Europejskiej w regionie Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu*, Warszawa 2010, s. 34.

liwiło nie tylko wzrost aktywności politycznej, lecz także gospodarczej. Wejście Polski do UE przyczyniło się również do zacieśnienia współpracy z państwami zaliczonymi do „szerszej Europy”¹⁰ oraz państwami regionu Zatoki Perskiej, a także umożliwiło włączenie się w programy UE w każdym z tych krajów. Aktywne zaangażowanie Polski na tym polu wzmocniło jej znaczenie i stabilną pozycję nie tylko w ramach samej Unii, ale także w pozaeuropejskich krajach rozwijających się¹¹.

W dobie obecnych wydarzeń na Bliskim Wschodzie, jak i wcześniejszych protestów Arabskiej Wiosny, kiedy wśród młodych mieszkańców regionu leżącego na południe od Europy widać było chęć sprzeciwu wobec zastanej sytuacji politycznej i chęć dokonania zmiany systemu, Polska ma wiele do zaoferowania. Może przekazać swoje doświadczenia związane z transformacją systemu politycznego. Sprzyja temu fakt, że Polska nigdy nie była krajem kolonialnym, a kolonializm jest niewątpliwie dla mieszkańców regionu złym wspomnieniem. Nie bez znaczenia jest też długa historia łącząca Polskę i niektóre kraje bliskowschodnie, jak chociażby Turcję i Iran.

Zmiany dokonujące się w regionie Bliskiego Wschodu wymusiły przeformowanie polityki zarówno Polski, jak i całej UE. Stabilność południowych sąsiadów Unii przestała zależeć tylko od konfliktu izraelsko-palestyńskiego, gdyż na znaczeniu zyskały przemiany społeczno-polityczne w świecie arabskim. Warto podkreślić, że ten zbieg okoliczności był dla Polski korzystny. Kraj, który niedawno przeszedł transformację ustrojową i obecnie jest jednym z silniejszych państw UE, objął prezydenturę w okresie, gdy taki model „transformacji z sukcesem” stał się wzorem poszukiwanym do naśladowania¹². Należy zatem dostosować polską politykę zagraniczną wobec regionu Bliskiego Wschodu poprzez:

Kierowanie (podczas prezydencji) debatą na temat reformy polityki sąsiedztwa bądź co najmniej aktywny w niej udział, promocję idei *European Endowment for Democracy* oraz występowanie z inicjatywami bilateralnymi w stosunku do państw, które mogą potrzebować pomocy w procesie transformacji¹³.

¹⁰ M. Krzysztofowicz, *Koncepcja „Szersza Europa”*, „Biuletyn”, PISM 2003, http://www.pism.pl/biuletyn_content/id/60, data odczytu 18 sierpnia 2012.

¹¹ J. Bury, A. Kołakowska, A. Szymański, *Poland and Broader Middle East. Relations, initiatives and prospects for action*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2007 nr 1 (IV), s. 85.

¹² *Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012–2016*, MSZ 2012, s. 20, <http://www.msz.gov.pl/files/docs/komunikaty/pr%20pol.pdf>, data odczytu 11 września 2012.

¹³ *Strategia RP wobec pozaeuropejskich krajów rozwijających się*, MSZ i MG 2004, http://www.mg.gov.pl/NR/rdonlyres/44201D4E-9C43-416A-A6C2-AF171BF85A2D/45079/Strategia_18112004.pdf, data odczytu 18 sierpnia 2012.

Od lipca do grudnia 2011 roku Polska przewodziła w Radzie UE. Mimo że najważniejsze punkty planu polskiej prezydencji dotyczyły obszarów takich jak Partnerstwo Wschodnie i bezpieczeństwo energetyczne, sukces przewodnictwa nie zależał jedynie od prawidłowego wypełnienia zaplanowanych zadań. Kraj przewodniczący powinien mieć przygotowany plan działania wobec niespodziewanych sytuacji, a takich w niestabilnym regionie Bliskiego Wschodu pojawiło się sporo¹⁴.

Polskie władze dostrzegły walory, jakie posiada kraj i w marcu 2011 do Tunezji wysłano grupę zadaniową z MSZ, która wstępnie rozpoznała możliwości podzielenia się polskimi doświadczeniami demokratyzacyjnymi, a pod koniec kwietnia delegacji rządowej towarzyszył Lech Wałęsa. Do Tunezji udał się także Marszałek Senatu Bogdan Borusewicz, a w połowie czerwca Minister Spraw Zagranicznych Radosław Sikorski, który przebywał zarówno w Tunezji, jak i w Egipcie. Przy okazji tej wizyty zawarto z Egiptem umowę o współpracy w dziedzinie turystyki, której głównym zadaniem było wysłanie sygnału do polskiego społeczeństwa, że podróżowanie do tego kraju jest bezpieczne¹⁵. Minister Spraw Zagranicznych RP był też pierwszym politykiem tej rangi, który spotkał się z powstańcami libijskimi w ich nieoficjalnej stolicy Benghazi. Podczas kilkunastogodzinnej wizyty Radosław Sikorski spotkał się z przewodniczącym Tymczasowej Rady Narodowej Mustafą Abdul Dżalilem, a także odwiedził miejscowy szpital, przekazując transport pomocy medycznej z Polski¹⁶. Perspektywa objęcia przez Polskę prezydencji w Radzie UE z pewnością przyczyniła się do wyboru Sikorskiego jako przedstawiciela UE. Reprezentowanie Europy dało też możliwość rozwoju stosunków dwustronnych, polsko-bliskowschodnich. Kolejne lata także przyniosły wizyty polskich polityków w Arabii Saudyjskiej, ZEA, Iraku, Libanie.

Jednym z projektów polskiej Prezydencji w Radzie UE było uruchomienie Europejskiego Funduszu na rzecz Demokracji. Radosław Sikorski porozumiał się w tej sprawie z byłą szefową unijnej dyplomacji Catherine Ashton. Wspólnie

¹⁴ P. Sasnal, *Szeroki Bliski Wschód a prezydencja Polski w Radzie UE*, „Biuletyn”, PISM 2009, http://www.pism.pl/biuletyny/files/20090423_554.pdf, s. 175, data odczytu 18 sierpnia 2012.

¹⁵ *Wizyta Ministra Spraw Zagranicznych w Egipcie oraz Tunezji*, Biuro Rzecznika Prasowego MSZ, 16.06.2011, <http://www.msz.gov.pl/Wizyta,Ministra,Spraw,Zagranicznych,w,Egipcie,oraz,Tunezji,43681.html>, data odczytu 20 sierpnia 2012.

¹⁶ *Radosław Sikorski jako pierwszy europejski minister spraw zagranicznych odwiedził powstańców libijskich*, Oficjalna strona Radosława Sikorskiego, <http://www.radeksikorski.pl/aktualnosci/radoslaw-sikorski-jako-pierwszy-europejski-minister-spraw-zagranicznych-odwiedzil-powstancow-libijskich-2/>, data odczytu 20 sierpnia 2012.

zredagowali i wysłali list do ministrów spraw zagranicznych wszystkich krajów UE z prośbą o poparcie tego projektu¹⁷.

Obecność Polski w UE i rosnąca rola na arenie międzynarodowej sprzyjają budowaniu wizerunku w regionie Bliskiego Wschodu. Promocja Polski przez kulturę, zwłaszcza doświadczeń transformacji ustroju, oraz pokazanie, jak można zmienić kraj w ciągu 25 lat, jest interesującym przykładem dla społeczeństw bliskowschodnich.

Przykłady działań polskiej dyplomacji kulturalnej na Bliskim Wschodzie

Poniżej przedstawione zostaną działania polskiej dyplomacji kulturalnej prowadzonej przez różne jednostki i w różnej formie, które odbywają się na terenie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej.

Strategie narodowe wobec Bliskiego Wschodu

Podstawą prowadzenia dyplomacji kulturalnej są strategie i kierunki działań przygotowywane przez polskie ministerstwa i instytucje rządowe. Powstało kilka dokumentów związanych z prezentacją polskiej kultury na świecie, jak i promowaniu Polski przez kulturę, określających cele i priorytety polityki kulturalnej Polski oraz mających być podstawą do wytworzenia strategii¹⁸.

W 2004 roku stworzono mechanizmy budowy stosunków Polski z krajami rozwijającymi się, w tym leżącymi w regionie Bliskiego Wschodu. Rada Ministrów przyjęła *Strategię RP w odniesieniu do pozaeuropejskich krajów rozwijających się*¹⁹. Dokument ten formułuje polską strategię polityki między innymi na Bliskim Wschodzie i wskazuje państwa priorytetowe oraz państwa ważne dla Polski. Jednym z narzędzi potrzebnych do realizacji tych założeń są, oczywiście, stosunki dyplomatyczne z poszczególnymi krajami. Strategia zakłada, że polityka Polski na obszarach pozaeuropejskich musi być formowana przy świadomości ograniczonego zasobu sił i środków Polski, w odniesieniu do realistycznie ocenianych możliwości naszego kraju. Jednym z zadań wyznaczonych w owej Strategii jest obecność polskiej dyplomacji w krajach rozwijających się, i to zarówno poprzez sieć placówek dyplomatycznych,

¹⁷ *Europejski fundusz na rzecz demokracji już wkrótce*, <http://www.uniaeuropejska.org/europejski-fundusz-na-rzecz-demokracji-juz-wkrotce>, data odczytu 20 sierpnia 2012.

¹⁸ E. Łabno-Fałęcka, *Kreowanie obrazu Polski w świecie – zagraniczna polityka kulturalna*, [w:] *Kreowanie obrazu Polski w świecie*, red. A. Kukliński, K. Pawłowska, Nowy Sącz 1999, s. 182.

¹⁹ *Strategia RP wobec pozaeuropejskich krajów...*, s. 30.

jak i działalność promocyjną, kulturalną i edukacyjną dotyczącą naszego kraju. Według Strategii jednym z ważniejszych celów dla polskiej polityki zagranicznej jest rozbudowanie bazy traktatowo-prawnej²⁰.

Strategia w regionie Bliskiego Wschodu do państw priorytetowych dla polskiej polityki zagranicznej zalicza: Iran, Arabię Saudyjską, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Kuwejt, Egipt, Algierię, Maroko i Tunezję. Państwami ważnymi dla Polski są Irak oraz Libia²¹. Rozwijane są stosunki polityczne, gospodarcze oraz społeczno-kulturalne. Polska jest mało znanym krajem w regionie, dlatego ważną kwestią jest jej promocja. Jednak działania dyplomacji kulturalnej skupiają się głównie na Europie Zachodniej.

Raport *Od wymiany kulturalnej do nowej inteligentnej sily. Promocja Polski przez kulturę* pod redakcją Pawła Potorczyna powstał na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Najściślej dotyczy on opisywanego w niniejszym opracowaniu tematu, choć używa zarówno nazwy dyplomacja kulturalna, jak i promocja Polski przez kulturę. Opisuje to, czym jest dyplomacja kulturalna, polską strukturę organizacyjną, narzędzia promocji, przedstawia rekomendacje, ale i podejmuje kwestię geopolityki. Wyznacza główne kierunki zainteresowania polskiej polityki zagranicznej, co pokrywa się z kierowaniem działań dyplomacji kulturalnej. W raporcie zauważa się jednak, że coraz więcej projektów kierowanych jest do regionów nieleżących w centrum zainteresowania polskiego rządu, jak Ameryka Środkowa i Południowa oraz Bliski Wschód. Projekty te są realizowane często z programu IAM *Kultura Polska na świecie*. Działania na Bliskim Wschodzie związane są m.in. z projektami realizowanymi w ramach Partnerstwa Eurośródziemnomorskiego. Współpraca z Izraelem została zintensyfikowana po realizacji Sezonu Polskiego w tym kraju na przełomie 2008 i 2009 roku. Aktywność w rejonie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej została wzmocniona przez współpracę z Fundacją im. A. Lindh prowadzoną od 2008 roku. Realizowane są także projekty składające się na program Europejskiego Roku Dialogu Międzykulturowego (główni realizatorzy: NCK i MCK w Krakowie). Co więcej, także współpraca w ramach Trójkąta Weimarskiego przewiduje inicjatywy dotyczące regionu bliskowschodniego²².

Temat promocji Polski, jej polityki kulturalnej oraz założeń polityki zagranicznej wobec Bliskiego Wschodu podejmują także *Priorytety polskiej polityki zagranicznej 2012–2016*²³:

²⁰ A. Dzisiów-Szuszczkiewicz, op. cit., s. 167.

²¹ Ibidem, s. 31.

²² *Od wymiany kulturalnej do nowej inteligentnej sily. Promocja Polski przez kulturę*, red. P. Potorczyn, MKiDN 2009, s. 59.

²³ *Priorytety polskiej polityki zagranicznej...*, s. 2.

Ważne są także pozaeuropejskie regiony świata, zwłaszcza te w najbliższym sąsiedztwie Europy. Polska jest aktywna w obliczu przemian zachodzących na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej. Służąc wzorcami transformacyjnymi, Polska wspiera przemiany modernizacyjne i demokratyzacyjne w Tunezji, Egipcie i Libii. Polska będzie nadal wspierać działania społeczności międzynarodowej zmierzające do kompleksowego rozwiązania konfliktu izraelsko-arabskiego w oparciu o ideę współistnienia obok siebie dwóch państw (*two-state solution*), zaakceptowaną przez obie strony konfliktu i popartą przez członków Kwartetu Bliskowschodniego²⁴.

Umowy o współpracy kulturalnej

Część działań promujących Polskę, także z zakresu dyplomacji kulturalnej, opartych jest na umowach o współpracy kulturalnej zawartych pomiędzy poszczególnymi państwami. Polska zawarła około dziewięćdziesięciu takich umów z prawie wszystkimi krajami europejskimi i z wieloma państwami spoza Europy będącymi ważnymi partnerami. Podpisywane są także programy wykonawcze będące instrumentem realizacji tych umów. Większość umów dotyczy współpracy między instytucjami kultury oraz placówkami naukowymi, wymiany wystaw, publikacji, artystów czy rozwoju kontaktów między młodzieżą kraju. W oparciu o programy wykonawcze Polska organizuje za granicą prezentacje kultury, np. Dni Polskie, także druga strona przygotowuje takie projekty w Polsce²⁵. Przed 1989 rokiem podpisano 13 umów z następującymi krajami: Egipt, Irak, Algieria, Tunezja, Afganistan, Sudan, Iran, Maroko, Jemen, Syria, Libia, Jordania, Kuwejt; po 1989 roku z sześcioma krajami, w tym odnowiona umowa z Egiptem oraz nowe z Turcją, Izraelem, ZEA, Arabią Saudyjską, Marokiem. Kraje, z którymi nie ma podpisanych umów, to Bahrajn, Liban, Mauretania i Oman²⁶.

Działalność placówek dyplomatycznych

Przedstawicielstwami Polski za granicą są ambasady i to one działają w wielu sferach od politycznej, gospodarczej po kulturalną po to, by nawiązywać i utrzymywać przyjazne stosunki z państwem goszczącym. Strony internetowe ambasad informują o imprezach kulturalnych oraz często prowadzą

²⁴ Ibidem, s. 20.

²⁵ M. Mickiewicz, *Polska dyplomacja kulturalna*, [w:] *Dyplomacja publiczna*, red. B. Ociepka, Wrocław 2008, s. 123–124.

²⁶ Opracowane na podstawie: *Stosunki dyplomatyczne Polski. Informator...*

kalendarz wydarzeń, choć nie zawsze na bieżąco aktualizowany. Często znaleźć można specjalne zakładki o Polonii w danym kraju, stowarzyszeniach przyjaźni, np. polsko-jordańskiej, polskiej pomocy rozwojowej, wydarzeniach jak Rok Chopinowski czy badaniach archeologicznych. Strony zawierają także podstawowe wiadomości o Polsce, o hymnie, fładze, godle. Na stronie głównej umieszczonych jest także wiele linków do stron polskich instytucji i wydarzeń²⁷.

Ambasady we współpracy z innymi instytucjami, jak IAM czy MSZ organizują także większe przedsięwzięcia kulturalne, jak dni czy sezony polskie. W połowie września 2005 roku odbyły się Dni Kultury Polskiej w Algierii przygotowane przez IAM, w programie których znalazło się dwadzieścia sześć wydarzeń artystycznych. W ramach koncertów muzykę popową reprezentowała Kayah, a klasyczną Ewa Pobłocka, Affabre Concinui, Kapela ze Wsi Warszawa, zespół smyczkowy The String. Wystawy prezentowały polski plakat, fotografię oraz ukazały „Polską drogę do wolności – Solidarność”. Przegląd filmowy to ukazanie dorobku Krzysztofa Kiesłowskiego z udziałem gwiazdy polskiego kina aktora Zbigniewa Zamachowskiego. Polską literaturę przybliżył w czasie konferencji i spotkań autorskich Antoni Libera – jeden z najważniejszych pisarzy współczesnej Polski. Czytelnicy w Algierii poznali też dorobek Witolda Gombrowicza w czasie konferencji i wystawy w Bibliotece Narodowej w Algierze²⁸.

W dniach 25–31 maja 2007 roku odbyły się Dni Kultury Polskiej w Maroku. Zorganizowano wystawy ceramiki, plakatu współczesnego oraz archeologii. Odbył się koncert fortepianowy oraz wystąpił zespół Zakopower i Kayah. Inicjatywa ta była organizowana pod hasłem „Polska tak bliska”²⁹.

Sezon Polski w Izraelu to priorytetowe przedsięwzięcie Instytutu im. Adama Mickiewicza. Głównymi założeniami Sezonu Polskiego w Izraelu 2008–2009 było: ukazanie szerokiego spektrum polskiej kultury współczesnej, spotkanie dwóch nowoczesnych społeczeństw i kultur, wszechstronne ukazanie różnorodnych elementów wspólnego dziedzictwa i współczesnych związków Polski i Izraela oraz zbudowanie stałych kontaktów artystycznych pomiędzy środowiskami twórczymi obu krajów. Sezon realizowany był nie jako wydarzenie jednorazowe, ale przedsięwzięcie otwierające przestrzeń wspólnej wymiany idei twórczych, ustanawiające stałą współpracę między instytucjami kulturalnymi Polski i Izraela. Zasadą tworzenia programu Sezonu jest dialog pomiędzy przedstawicielami polskich i izraelskich instytucji kultury i środowisk twórczych³⁰.

²⁷ Opracowane na podstawie wybranych stron internetowych ambasad RP.

²⁸ *Dni kultury polskiej w Algierii*, IAM, http://www.culture.pl/kalendarz-pelna-tresc/-/eo_event_asset_publisher/L6vx/content/dni-kultury-polskiej-w-algierii, data odczytu 10 września 2012.

²⁹ Ibidem.

³⁰ *Sezon polski w Izraelu*, Portal społeczności żydowskiej, <http://www.jewish.org.pl/index.php/pl/izrael-mainmenu-61/644-sezon-polski-w-izraelu.html>, data odczytu 10 września 2012.

W Izraelu działa także jedyny na Bliskim Wschodzie Instytut Polski (IP). Przekaz, jaki stara się upowszechniać w Izraelu, odnosi się z jednej strony do wyjątkowej spuścizny dziedzictwa żydów polskich i polsko-żydowskiej historii, z drugiej zaś pokazuje, że współczesna polska rzeczywistość jest o wiele lepsza niż jej obraz za granicą. Dlatego niezwykle ważna jest organizacja wizyt studyjnych do Polski przedstawicieli środowisk opiniotwórczych – dziennikarzy, nauczycieli, szefów instytucji kultury bądź kuratorów. Instytut kładzie nacisk na tzw. alternatywną wymianę młodzieży – alternatywną wobec masowych, szkolnych wyjazdów młodych Izraelczyków do Polski, na program których składa się wyłącznie zwiedzanie byłych hitlerowskich obozów zagłady i innych miejsc związanych z Holocaustem. IP w Tel Awiwie stara się inicjować i wspierać bezpośrednią współpracę szkół średnich i wyższych, przyjmując za punkt wyjścia wspólne zainteresowania młodych ludzi: taniec, teatr, wzornictwo, sztuki wizualne³¹. W 2011 roku działalność Instytutu Polskiego odnosiła się także do wydarzeń międzynarodowych, takich jak polska Prezydencja w Radzie UE, choć w Izraelu, jako kraju nienależącym do Unii, działania nawiązujące do prezydencji miały jedynie charakter wspierający³².

Polonia na Bliskim Wschodzie

Za granicą, także na Bliskim Wschodzie, działają organizacje i stowarzyszenia polonijne, które za jeden ze swoich celów uznają szerzenie wiedzy o kulturze polskiej. Według danych statystycznych głównymi kierunkami migracji Polaków na Bliski Wschód są: Izrael, ZEA, Turcja, Liban, Egipt, Syria, Tunezja i Maroko³³. Historie pojawienia się w tych krajach Polaków są związane zarówno z historią powszechną, jak i przyczynami ekonomicznymi, jednak nie ma wiele miejsca na ich dokładne przedstawienie. Uwagę należy zwrócić na działania kulturalne Polonii. Te osoby, stowarzyszenia często chcą zachować styczność z polską kulturą i tradycjami, w tym celu organizują spotkania i inne imprezy kulturalne. Jest to kolejny sposób prowadzenia dyplomacji kulturalnej, od człowieka do człowieka. Podobnie mówi się, że o kraju najlepiej świadczy zachowanie turystów udających się w różne strony świata, którzy stają się czasowymi „ambasadorami” swojej ojczyzny. Polonia

³¹ *Instytuty Polskie. Kultura jako język dialogu*, MSZ 2011, http://www.msz.gov.pl/files/docs/dyplomacja_publiczna/instytutypolskie_projekty_2011.pdf, s. 52, data odczytu 10 września 2012.

³² *Ibidem*, s. 52–53.

³³ *Polska diaspora na świecie (dane szacunkowe na 2007 rok)*, <http://archiwum.wspolnotapolska.org.pl/index.php?id=pwko00>, data odczytu 12 września 2012.

ma o tyle łatwiejsze zadanie, że zamieszkuje dane miejsce przez dłuższy czas, poznała obcą kulturę, ale również chce pamiętać o swojej, a nawet ją pokazać. Oto przykłady działalności Polonii z kilku krajów.

Od 1995 roku działa na terenie Egiptu organizacja zarejestrowana przez egipskie Ministerstwo Spraw Socjalnych jako Związek Rodzin Polsko-Egipskich. Jest to organizacja, która prowadzi intensywną działalność. Zarząd spotyka się regularnie raz w tygodniu, aby opracować w szczególności plany wszelkich imprez organizowanych dla Polonii. Powstają też długoterminowe projekty. Związek Rodzin Polsko-Egipskich dąży do uzyskania własnej siedziby i powołania Domu Polskiego, który byłby miejscem promującym kulturę, sztukę i język naszego kraju. Pełniłby również funkcję edukacyjną, jako centrum nauki języka polskiego. Mógłby również pełnić funkcję promocyjną i lobbystyczną w środowiskach biznesu, a tym samym stanowić zaplecze i wsparcie dla działalności Ambasady RP w Kairze. Ważną sprawą jest również nawiązanie i utrzymywanie stałego kontaktu z organizacjami polonijnymi w tym rejonie świata, co sprzyjałoby szerszej wymianie kulturalnej oraz zachowaniu tożsamości narodowej oraz promocji kraju i dialogu międzykulturowego³⁴.

W Egipcie od 1995 roku wydawane jest pismo polonijne „Polonez. Magazyn polonijny”. Od 1996 roku jest ono redagowane przez Małgorzatę Malewską-Malek, najpierw jako organ Związku Rodzin Polsko-Egipskich, a potem wydawane nakładem Wydziału Konsularnego Ambasady Polskiej w Kairze. Porusza ono tematykę społeczną, kulturalną, religijną, polityczną i towarzyską³⁵. Magazyn, niestety, wydawany jest tylko w języku polskim. Jednak Ambasada w Kairze przygotowuje także biuletyn w języku angielskim z najważniejszymi informacjami dotyczącymi Polski, m.in. o prezydencji w Radzie UE³⁶.

Przez wiele lat mieszkający w Libanie Polacy nie mieli możliwości kontaktowania się między sobą ze względu na trwającą w latach 1976–1990 wojnę domową. Poza tym niechętny stosunek do miejscowej Polonii wykazywały komunistyczne władze PRL. Sytuacja zmieniła się dopiero na początku lat 90. W 1991 roku powstał Klub Polski, przekształcony w następnym roku w Stowarzyszenie Wspólnota Polska w Libanie. Głównym celem działalności tej organizacji jest podtrzymywanie tradycji, kultury i języka ojczystego, jak również

³⁴ *O nas, Długoterminowe plany rozwoju, Związek Rodzin Polsko-Egipskich*, http://zrp-e.com/?page_id=1040, data odczytu 12 września 2012.

³⁵ *Polonez. Magazyn dla Polonii w Egipcie*, Ambasada RP w Kairze, <http://www.kair.polemb.net/gallery/polonez/71/Polonez%20nr%2071.pdf>, data odczytu 12 września 2012.

³⁶ *Newsletter*, Ambasada RP w Kairze, <http://www.kair.polemb.net/files/Newsletter/Newsletter%20no%202%20January%202012.pdf>, data odczytu 12 września 2012.

zachowanie świadomości polskiego pochodzenia u dzieci urodzonych w tym kraju. Wspólnota Polska sprawuje także opiekę nad miejscami pamięci narodowej oraz propaguje kulturę polską wśród Libańczyków. W 1992 roku rozpoczęła działalność prowadzona przez stowarzyszenie Szkoła Kultury i Języka Polskiego. W marcu 1997 roku ukazał się pierwszy numer miesięcznika „Polskie Cedry”³⁷.

Polskie doświadczenie transformacji ustroju jako produkt eksportowy

Jednym z nowszych projektów dyplomacji kulturalnej jest współpraca polskiego MSZ z mediami arabskimi. Większe zaangażowanie Polski w sprawy bliskowschodnie jest wynikiem zauważenia możliwości, jakie daje doświadczenie transformacji ustrojowej, które może być przekazane zainteresowanym krajom Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej. Taką możliwość zauważono w *Priorytetach polskiej polityki zagranicznej 2012–2016*, choć decyzja o emisji programów o Polsce w katarskiej Al-Dżazirze została podjęta podczas wizyty ministra Radosława Sikorskiego w Katarze w 2011 roku. Ustalono wówczas, że Al-Dżazira będzie promować w krajach Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu doświadczenia polskiej transformacji, jako źródło wiedzy i inspiracji dla ruchów demokratycznych³⁸.

Warto przyjrzeć się bliżej temu projektowi. Polska to pierwszy kraj, któremu stacja poświęciła cały cykl filmów dokumentalnych. Osem półgodzinnych odcinków przedstawiło najnowszą historię Polski i jej teraźniejszość, pokojową transformację ustrojową, konstytucję RP, rozliczenia z poprzednim ustrojem, rolę prasy w wprowadzaniu demokracji oraz wywiad z Lechem Wałęsą. Cykl powstał w 2011 roku podczas wizyt dziennikarzy Al-Dżaziry w Polsce i przedstawiany jest na razie wyłącznie w języku arabskim. Lech Wałęsa był także gościem honorowym konferencji organizowanej przez stację w drugiej połowie 2012 roku oraz konferencji Arabskiego Instytutu Praw Człowieka w Tunezji³⁹.

Projekt rozbudowano o stronę internetową na portalu Al-Dżaziry dostępną także tylko po arabsku pod adresem: <http://www.aljazeera.net/coverage/pages/d5956354-5906-4637-bda0-3a6f80b8076f>. Jest to aplikacja, dzięki

³⁷ *Kim jesteśmy*, Polskie Cedry, <http://www.polskiecedry.com/polskiecedry/>, data odczytu 12 września 2012.

³⁸ *Cykl programów o Polsce dla świata arabskiego efektem współpracy MSZ z telewizją Al-Dżazira*, Biuro Rzecznika Prasowego MSZ, 18.03.2012, <http://www.msz.gov.pl/Cykl,programow,o,Polsce,dla,swiata,arabskiego,efektem,wspolpracy,MSZ,z,telewizja,Al,Jazeera,50277.html>, data odczytu 10 września 2012.

³⁹ *Ibidem*.

której można przeczytać o historii Polski do drugiej wojny światowej, rządzie komunistycznym i początkach opozycji, latach oporu, transformacji demokratycznej, o ważnych osobistościach. Zamieszczono tu również wywiad z Lechem Wałęsą. Pojawiły się także linki do artykułów Al-Dżaziry pokazujących obecne działania Polski, spotkania i rozmowy o transformacji i demokracji. Strona spotkała się z przychylnymi komentarzami arabskich internautów ujawniającymi sporą wiedzę na temat Polski⁴⁰.

Wydano też broszurę *Poland: How we built democratic state* w języku arabskim, priorytetowymi działaniami dotyczącymi regionu Bliskiego Wschodu było prowadzenie dialogu polsko-żydowskiego oraz wsparcie demokratyzacji w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie. Podkreśla się tu również rolę spotkań z przedstawicielami mediów, samorządów oraz organizacji pozarządowych z regionu⁴¹.

Pomoc w przekazywaniu doświadczeń transformacyjnych będzie udana tylko wtedy, kiedy strona będzie oczekiwała takiego wsparcia. Wydaje się jednak, że nowe władze Tunezji i Egiptu są zainteresowane zbieraniem doświadczeń zmian ustrojowych państw Europy Środkowo-Wschodniej. Polska posiada instrumenty, które mogą jej ułatwić zaistnienie na Bliskim Wschodzie, czyli doświadczenia transformacyjne. Byłyby one dobrym produktem eksportowym, stanowiącym początek intensywniejszej współpracy Polski z niektórymi państwami arabskimi.

Także Mistrzostwa Europy w Piłce Nożnej Euro 2012 były okazją do promocji Polski. Futbol jest bardzo popularny w krajach arabskich i dlatego zespół Al-Dżaziry, który transmitował mecze z Polski, liczył około 200 osób. Stacja oprócz rozgrywek pokazywała inne tematy dotyczące Polski i Ukrainy, m.in. pokazano dworek w Żelazowej Woli, gdzie mieszkał Fryderyk Chopin⁴². Producent, Abderrahman Enouiri, podkreślał, że jest to szansa na promocję kraju: „Staramy się pokazać, jak żyją Polacy, czym się interesują, co im dośkwiera. (...) Oglądają nas setki milionów ludzi”⁴³.

⁴⁰ *Bulanda... tadżriba tahriir*, Al-Dżazira, <http://www.aljazeera.net/coverage/pages/d5956354-5906-4637-bda0-3a6f80b8076f>, data odczytu 10 września 2012.

⁴¹ *Dyplomacja Publiczna 2012 – raport*, Departament Dyplomacji Publicznej i Kulturalnej, MSZ 2012.

⁴² G. Szymanik, *Akhbaar al Euro, czyli wiadomości z Euro*, „Gazeta Wyborcza”, 17.06.2012, http://wyborcza.pl/duzyformat/1,127291,11928043,Akhbaar_al_Euro_czyli_wiadomosci_z_Euro.html, data odczytu 10 września 2012.

⁴³ *Promocja Polski w Al-Dżazirze: oglądają nas miliony*, Polskie Radio, 9.06.2012, <http://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/621365,Promocja-Polski-w-AlDzazirze-ogladaja-nas-miliony>, data odczytu 10 września 2012.

Podsumowanie

Powyżej wymieniono tylko niektóre działania i projekty polskiej dyplomacji kulturalnej na Bliskim Wschodzie. Pozytywnym faktem jest to, że obecnie Polska ma wiele do zaoferowania w tym regionie i na tym powinno budować się działania dyplomacji kulturalnej.

Dyplomacja kulturalna, kiedy jest umiejętnie stosowana, posiada wyjątkową zdolność do wpływania na jednostki i grupy, społeczności różnych kultur i narodów. Jej działanie można opisać, jako reakcję łańcuchową. Pozytywne, przyjazne treści, które trafiły do kilku osób, najprawdopodobniej zostaną przekazane dalej. Swoją sukces dyplomacja kulturalna zawdzięcza neutralnej sferze, jaką jest kultura, która najczęściej przywodzi dobre skojarzenia, często wzmacnia ciekawość. Jest to dobry grunt do dialogu i poznania się, czego najlepszym rezultatem może być zrozumienie się dwóch różnych grup, państw, regionów. Dyplomacja kulturalna jest narzędziem polityki zagranicznej państwa i łączy się z wieloma dziedzinami. Właściwe jej zastosowanie przynosi zysk w polityce, ekonomii czy w sposobie postrzegania danego kraju lub też sile jego marki. Jest to *soft power*, czyli siła przeciwstawiana sile militarnej, a korzystanie z niej zależy od preferencji, tradycji danego państwa⁴⁴.

Działania dyplomacji kulturalnej, której rozwój i sukces był związany z przystąpieniem Polski do UE, warto przenieść w dalsze regiony, jak Bliski Wschód, ogarnięty protestami Arabskiej Wiosny, które zmieniły i zmieniają sytuację wielu państw. Polska ma w tym zakresie duże doświadczenie, oparte na sukcesie, jaki osiągnęła przez ostatnie 20 lat. Polski rząd zauważył ten potencjał i podjęto współpracę z nowymi władzami Tunezji, po części Egiptu oraz z Al-Dżazirą, jako medium mającym dotrzeć i powiedzieć o Polsce mieszkańcom innych krajów. Dyplomacja kulturalna czerpie również coraz więcej z dialogu międzykulturowego, mniej działań dotyczy kultury wysokiej – koncertów, pokazów filmów. Obecnie stawia się na kontakt między ludźmi, społecznościami, pokazywanie, jak my żyjemy, mówienie o naszych doświadczeniach. Co ważne, owo opowiadanie o Solidarności i transformacji to uczenie pewnych postaw, a to właśnie jest główny cel rozwijania kompetencji międzykulturowej, tak potrzebnej we współczesnym świecie.

⁴⁴ C. Schneider, *The Unrealized Potential of Cultural Diplomacy: „Best Practices” and What Could Be, If Only...*, „The Journal of Arts Management, Law, and Society”, Vol. 39, No. 4, Winter 2009, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10632920903449027>, data odczytu 17 września 2012.